

ANTAL TAMÁS*

A brit esküdtbíráskodás és az angol „remekjogászok” a 19. században

Bevezetés

Az angol laikus bíráskodás aranykora a 19. század első fele volt, amikor az esküdtszék a története során a legszélesebb autonómiával ítélkezhetett mind a polgári, mind a büntető perekben. A 12. század óta tartó fejlődés eredményeként az európai államok közül a laikusok törvénykezésének ezen intézménye az Egyesült Királyságban bírt a legnagyobb jogi és társadalmi legitimitációval, míg a kontinens országaiban csak a 18. század végétől volt jelen általában az első világháborúig, tehát a „hosszú” 19. században.

Mivel az esküdtszék előtti főtárgyalás a hagyományos perviteli módoktól jelentősen különbözött, ezért annak hamar kialakult az önálló metodikája Angliában; a fénykorra pedig számos brit és ír bíró, valamint ügyvéd – a római jogtörténelemből vett kifejezés analógiájára – valóságos „remekjogászává” vált annak, miként kellett vagy lehetett az esküdteket koordinálni, illetve a tizenketek előtt az ügyfelük érdekét érvényesíteni a tárgyalóteremben. Közülük öt tekintélyes jogász portréját mutatjuk be.

1. Jeremy Bentham

Az esküdtszéket bírálók kiemelkedő jogfilozófusa Jeremy Bentham (1748–1832), a Lincoln’s Inn tagja és bírója, David Hume empirikus filozófiájának és Cesare Beccaria természetjogi nézeteinek a követője volt, aki már a 19. század elején – még az 1832. évi választójogi és más közjogi reformtörvények előtt¹ – összegezte mindazt, ami az angol-szász – jelenkorunkban főként az észak-amerikai² – esküdtszék árnyoldalait képezik. Az

* egyetemi docens, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Európai Jogtörténeti Tanszék

¹ Főleg: (1832) 2&3 Will. IV, c.33 [Service of process out of the jurisdiction (England and Scotland) Act], c.39 [Process in courts of law at Westminster Act], c.58 [Contempt of court Act], c.60 [King’s county assizes Act], c.62 [Punishment of death Act], c.123 [Forgery, abolition of punishment of death Act]; lásd még Bentham nézeteit az anyagi büntetőjoggal összefüggésben in: LEON RADZINOWICZ: *A History of English Criminal Law and its Administration from 1750*. Vol. 1: The Movement for Reform. London, 1948. 355–396. pp.

² BADÓ ATTILA: *Az angolszász típusú esküdtszék kritikai elemzése*. = Acta Jur. et Pol. Szeged. Tomus L., Fasc. 1. Szeged, 1996. 38–49. pp. BADÓ ATTILA: *Bevezetés az USA jogrendszerébe*. = Acta Jur. et Pol. Szeged. Tomus LII., Fasc. 1. Szeged, 1997. ide különösen: 5–6. pp., 22–24. pp. BADÓ ATTILA: *Ártatlanok vagy bűnösök? Az Egyesült Államok esküdtszékeinek vitatott döntései*. Szeged, 2016.

1821-ben közzétett munkájában³ többek között azt vizsgálta, milyen mértékben tudott megfelelni a szóban lévő jogintézmény a hivatásos bírák „ellenőrzése” feladatának, amely – habár indirekt módon – az egyik funkciójukká vált (vagy csak kellett volna válnia?) az angol esküdteknek.

A *jury* megbízhatatlanságának, korrupciójának melegágya maga az a nyilvánvaló szituációt volt Bentham szerint, amelyben az esküdtnak döntést kellett hoznia. Mindez a laikusok többségében egyfajta *szolgalelkűséget* eredményezett: az érdemi döntés hatalmának befolyásolhatóságát, amellyel mások felett ítélték. Ez a befolyást engedő „szolgalelkűség” lehetett az egyénnel vele született vagy csak később kiformalódó, de mindenképpen oly körülmény, mely a végleges döntésére – nevezzük azt akár verdiktnek, ítéletnek, rendeletnek, határozatnak – kihatással volt. Például a bírák az esküdtek szolgálataira való behívására vagy be nem hívására gyakran érdemi ráhatással bírtak a sherif-feknél; a nem túl magas vagyoni hozadék, a szolgálati díj rendszeressége vagy az elvesztése pedig a szegényebb esküdt lelkiállapotát és egzisztenciáját pozitívan vagy negatívan, de általában szintén érintette. A szolgálat s a kiválasztás rendszeressége – tekintettel az esküdtképesek kis társadalmi arányára – gyakran sajátos együttműködést hozott létre a bírák és az esküdtek között: „konzerválódott” egyfajta gyakorlat (*package, packing and vetting*), amelyet Bentham nyersen, de igen találóan az erdei s a galambházi madarak szembeállításával illusztrált. Az előbbieket egyenként, esetről esetre kellett felkutatni az erdő sűrűjében – vagyis a nem állandósult esküdtek nehezítették a bírák dolgát és fokozták az esküdtszék hatékonyságát –, az utóbbiak viszont folytonosan kéznél voltak a galambdúcban, amely tény a vadászat lényegét csorbította – vagyis a bevált esküdt a bíró vagy egy állami hivatalnok munkáját megkönnyíthette. Másik metaforájával kifejezve: praktikusabb betört, herélt lovakat tartani az istállóban, mint szilaj paripákat fogni be újra és újra. A rendszeresség stabilitást, kényelmet, együtt egyfajta hatékonyságot teremtett; így a folytonosság s a „konzerválás” kölcsönösen szavatolta egymást.⁴ (Természetesen mindez először nem a 19. században jelent meg, illetve nem csak Angliában okozott problémát.)⁵

Bár a modern pszichológia csak a század végén alakult ki, Bentham mégis jól érzett rá a döntéshozatal *lélektani dinamikájára* különösen abban az esetben, amikor az esküdtnak nem volt önálló álláspontja; ez esetekben általában a bíró sugallata szerint mérlegelt a lehetséges keretek között akár a tény-, akár a jogkérdésben. Az egyhangúság követelménye is ebbe az irányba hatott. Az idézett tudós egyébként sem bízott a jogszolgáltatás intaktságában: nem csak a laikusokat opponálta, hanem a hivatásos bírákat

³ JEREMY BENTHAM: *The Elements of the Art of Packing, as Applied to Special Juries, Particularly in Cases of Libel Law*. London, 1821., JEREMY BENTHAM: *Principals of Judiciary Procedure with the Outlines of a Procedure Code*. In: *The Works of Jeremy Bentham*, published under the Superintendence of his Executor, John Bowring. Edinburgh, 1843. Vol. 2, 117–158. pp.

⁴ BENTHAM 1821, 14–20. pp., 44–48. pp.

⁵ STEPHAN ROBERTS: *Jury Vetting in the 17th Century*. In: *History Today*. February 1982. Vol. 32, No. 2, 25–29. pp. DOUGLAS HAY: *The Class Composition of the Palladium of Liberty: Trial Jurors in the Eighteenth Century*. In: *Twelve Good Men and True: The Criminal Trial Jury in England, 1200–1800*. Editors: J.S. Cockburn, T.A. Green. Princeton (New Jersey), 1988. 305–357. pp. ANTAL TAMÁS: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900). Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdtszék.* = Dél-alföldi évszázadok 23. Szeged, 2006. 178–181. pp., 235–236. pp. TAMÁS ANTAL: *The Codification of the Jury Procedure in Hungary*. In: *The Journal of Legal History*. Vol. 30, No. 3, December 2009. 279–297. pp.

is negatív értékítélettel illette a hivataluk adta érdekek: a pénz és a hatalom okán. Ismeretesen úgy vélte, e körülmények között szükségtelen volt egy olyan intézményt működtetni, mint az esküdszék, de nyomban hozzátette: az esküdtbíráskodást a Parlamentnek mint legfelsőbb hatalomnak kellett volna megszüntetnie – inkább, mint hagynia, hogy az esküdtek a bírák által mozgatott „bábúkká” váljanak.⁶

Mivel azonban az esküdszék teljes mellőzésére nem látott esélyt, téziseket dolgozott ki annak érdekében, hogy kedvező fordulat következzen be a vitatott kérdésekben. Először is a *rendes* és a *special jury*-k közötti különbségtétel fenntartását javasolta az utóbbiak intellektuálisabb képessége miatt. A „rendes” esküdtbírói ügyekben (*ordinary jury cases*) ajánlotta, hogy azokba az ún. kisbirtokosok (*yeoman jurymen*: boltosok, kézműiparosok, kisvállalkozók) mellett néhány – nem több, mint egy-kettő! –, a speciális kvalifikációval bíró olyan esküdtet (*gentlemen jurymen*) is rendszeresen vonjanak be, aki(k) hasonló kerületből származott (származtak), mint a *yeoman*-ek. A szükséges *special jury*-ket pedig úgy akarta szervezni, hogy azok fele-fele arányban tevődjenek össze a rendes és a speciális lajstromokba felvett személyekből.⁷ Bentham akként vélekedett: általában kedvezően hatna a törvénykezésre, ha az esküdszékeket helybeli és nem helybeli személyekből vegyesen szerveznék, ami feltételezte, hogy a távolról érkezőknek útiköltség-térítést kell majd fizetni a megtett mérföldek alapján, egy előzetesen szerkesztett és közzétett táblázat szerint. Az esküdszékek némely költségeinek (*compensation money, jury-money*) fedezésére önálló megyei pénzalapokat ajánlott létrehozni, hiszen az igazságszolgáltatás nem csupán a peres felek érdeke, hanem közérdek is (volt).⁸

A *szolgálati lajstrom* összeállítására nézve már 1821-ben oda nyilatkozott, hogy elvben a parlamenti választójogi cenzusokat s az esküdtképeség cenzusait egyesíteni kell, de elismerte, hogy a társadalom akkor és ott még nem érett meg minderre. Addig is követendő például állította a Middlesex megyei, Sir Richard Phillips⁹ londoni sheriffjével fémjelzett eljárást – melynek hatálya alá tartoztak a Központi Büntető Bíróság, az Old Bailey esküdtjei is – azzal, hogy a névjegyzékek szerkesztését a jövőben a különböző *jury*-típusokhoz kellene igazítani. A vesztegetések megnehezítése végett az esküdtek szolgálati lajstromába a törvénykezési ciklusonként felvettek számát növelni szándékolta legfeljebb hetvenkettőig. A jogállás tekintetében előterjesztendő törvényjavaslattal szemben pedig a következő vezéreket támasztotta: az összes az esküdszéket érintő (nem tisztán eljárásjogi) norma egy törvénybe lenne foglalandó; a fennálló kaotikus jogi szabályozást hatályon kívül kell helyezni; az új joganyagot kifejezetten *statute law* formájában kellene megalkotni és egyúttal tiltani az attól való eltérés lehetőségét.¹⁰

Egyéb műveiben szintén kifejezésre juttatta a létező esküdszékekkel szemben táplált bizalmatlanságát. Újabb javaslataiban felmerült annak a lehetősége, hogy az esküdtek vita nélkül, az eljárás befejeztével nyomban szavazzanak, s e verdikthez ne legyen szük-

⁶ BENTHAM 1821, 53–54. pp.

⁷ JAMES C. OLDHAM: *The Origins of the Special Jury*. In: The University of Chicago Law Review. 1983. Vol. 50, No. 1. 137–221. pp.

⁸ BENTHAM 1821, 220–232. pp.

⁹ A nevezett lord tanárból és könyvkiadóból lett London sheriffje 1807-ben. Szakirodalmi munkássága neveléseméleti, etikai és társadalomfilozófiai témákban jelentős, de az esküdekről is közzétett egy művet: RICHARD PHILLIPS: *On the Powers and Duties of Juries, and on the Criminal Laws of England*. London, 1811.

¹⁰ BENTHAM 1821, 233–244. pp.

ség a teljes egyetértésükre. Felvetette annak a „kvázi esküdtszéknek” a gondolatát is, amely hasonlított volna a német *ülnökrendszerre* (*Schöffengericht*),¹¹ vagyis egy tizenkettőnél kevesebb személyből álló testületét (*body of assessors*), amely tagjai mintegy ellenőrizték, segítettek, de nem alterálhatták a bírót s az ő szakmai ismereten nyugvó álláspontját (*unimpowered jury*).¹²

Bentham számos nézetével megelőzte korát, egyszersmind az angol *jury*-ról kifejtett gyakorlati és „hasznossági elvű” kritikái jól bizonyítják a reá vonatkozóan oly gyakran emlegetett *utilitarizmust* – miszerint a cselekedetek erkölcsi értékelésének alapját nem a tapasztalatilag ellenőrizhetetlen szándékok, hanem az ellenőrizhető következmények jelentik –, illetve annak pozitivistá módszertanát.¹³ A modern jogtörténeti-jogszociológiai kutatások tulajdonképpen – legalábbis részben – alátámasztják a konklúzióit: a 19. század elején az angol társadalom háromnegyede legfeljebb peres félként vagy vádlottként vehetett részt a bíróságok előtti eljárásokban, az esküdtképes férfiakból pedig főként a *középréteget* preferálták a bírák, azokat, akik nem tudtak és nem is törekedtek kiutat találni a rendszeres esküdti szolgálat terhei vagy éppen beneficiumai alól.¹⁴ Például 1817-ben a londoni *special jury*-k működésének statisztikája alapján valóban volt néhány olyan esküdt, aki a mintavétel során feldolgozott 114 ügynek csaknem a felében részt vett, és kilenc másik, aki legalább azok egyharmadában, miközben 274-en szerepeltek a különös esküdtek jegyzékében.¹⁵

Nyilván nem minden ügytípusra s esküdtszékre illett az előbbi állítás; különösen a halálbüntetéssel is sújtható állam elleni bűncselekmények (*state trials*) és olykor a sajátságosan elkövetett rágalmozási vétségek (*sedition libel*) tartoztak a szakirodalomban sokszor említett kivételek közé, továbbá a pénzhamisítók pereit végződtek gyakran *diszkrecionális*, anyagi jogilag nézve jogszerűtlen felmentésekkel – ugyancsak a halálbüntetés lehetősége miatt.¹⁶

¹¹ Vö.: MARKUS DIRK DUBBER: *The German Jury and the Metaphysical Volk: from Romantic Idealism to Nazi Ideology*. In: *The American Journal of Comparative Law*. 1995. Vol. 43, No. 2, 227–271. pp., különösen: 230–236. pp., 241–257. pp. PETER LANDAU: *Schwurgerichte und Schöffengerichte in Deutschland im 19. Jahrhundert bis 1870*. In: *The Trial Jury in England, France, Germany, 1700–1900*. Editor: A. Padoa Schioppa. Berlin, 1987. 241–304. pp.

¹² BENTHAM 1843, 2. kötet, 127. p., 141–158. pp. Lásd még: JOHN HOSTETTLER: *The Criminal Jury Old and New: Jury Power from the Early Times to the Present Day*. Winchester, 2004. 111–112. pp. OREN BENDOR: *The Institutionalization of Public Opinion: Bentham's Proposed Constitutional Role for Jury and Judges*. In: *Legal Studies*. June, 2007. Vol. 27, No. 2, 216–235. pp.

¹³ JON ELSTER: *Securities against Misrule: Juries, Assemblies Elections*. Cambridge (USA), 2013. 98–190. pp. Lásd még: GERLAD J. POSTEMA: *Bentham and the Common Law Tradition*. Oxford, 1986. 147–336. pp. NANCY L. ROSENBLUM: *Bentham's Theory of the Modern State*. Cambridge (USA)–London, 1978. különösen: 9–26. pp. BOROS GÁBOR (szerk.): *Filozófia*. Budapest, 2007. 943. p., 1200–1201. pp. (A hivatkozott fejezetek szerzői: AMBRUS GERGELY és ORTHMAYR IMRE.); TAKÁCS PÉTER: *Államtan. A modern állam és elmélete*. Budapest, 2011. 61–62. pp.

¹⁴ HAY 1988, 354–357. pp.

¹⁵ JAMES OLDHAM: *Trial by Jury: The Seventh Amendment and Anglo–American Special Juries*. New York–London, 2006. 170. p.

¹⁶ THOMAS A. GREEN: *Verdict According to Conscience: Perspectives on the English Criminal Trial Jury, 1200–1800*. London–Chicago, 1985. 356–366. pp. HOSTETTLER 2004, 112–113. pp. JOHN HOSTETTLER: *Thomas Erskine and the Trial by Jury*. Chichester, 1996. 34–52. pp., 66–77. pp., 106–126. pp.

2. Robert Day

A jogászi munkássága javát Írországból kitejtő Robert Day (1746–1841) 1780-ban szerzett jogi doktorátust, 1785-ben az Admirális Bíróságának ügyészévé nevezték ki, majd 1789-ben a negyedévenként Dublinban összeülő királyi bíróság (*quarter sessions*) elnöke lett. 1798-ban az ír *King's Bench* bírójává vált, ahol 1819-ig ítélkezett. Közben többször is beválasztották az angol Parlamentbe, és mint képviselő évtizedeken át küzdött a katolikus–protestáns ellentét enyhítéséért, valamint előmozdította Nagy-Britannia s Írország 1801-ben megvalósult unióját (ekkor lett az állam neve hivatalosan Egyesült Királyság).¹⁷

Az esküdtszék feladatát és lényegét ekként összegezte: „minden vitában, ami a bíróság elé kerül, két megítélendő kérdés merül fel – *quaestio juris* és *quaestio facti*: az ügy tényei és körülményei, valamint a jog, amit e tényekre kell alkalmazni. Más országokban egyazon szerv dönt a jog és a megállapítandó tények felől, de a brit jogrendszer egyik örömteli sajátossága, hogy e két feladatot elválasztja egymástól, tekintettel az eltérő jellegükre és a hozzájuk szükséges ismeretekre, illetve az eltérő emberi tulajdonságokra, s a jog eldöntését a bíróhoz utalja, aki arra esküdt fel, hogy „az ország joga szerint fog ítélni”, míg a tények eldöntését az esküdtszékhez utalja, aminek tagjai arra tettek esküt, hogy az igazságos verdiktet hozzák meg a bizonyítékok alapján.” Ezáltal a tények vizsgálata olyan személyekhez került, akiket nem a Korona nevezett ki tisztviselőnek, hanem széleskörű bizalom, a megye lakosainak bizodalma övezett, és akik pártatlanul jártak el a nyilvánosság előtt, miután a fegyelmi felelősséggel terhelt állami tisztviselő (a sheriff) szolgálatra behívta őket. Mindezt az alkotmány – *nota bene*: nem az ír, hanem a brit alkotmány! – felbecsülhetetlen értékű erényének tekintette.¹⁸

Day világosan látta, hogy az esküdtek, ha kvalifikált, tanult emberek voltak is, általában nem lévén jogászok, a jogkérdésekre nem tudtak volna helyes választ adni. „Egyeszoval, az esküdtek feladata, hogy a döntésüket a tényekre nézve hozzák meg, hogy elfogadják a jogot, ahogy azt a bíró a számukra előadta, és ezt a két dolgot öntsék a verdikt formájába”. Ebből következik, hogy álláspontja szerint az esküdtek a jogot nem bírálhatták felül, attól nem térhettek el. Összevetve a büntető és a polgári bíróságokon működő laikusokat, kiemelte a döntési kompetenciával együtt járó fokozott morális felelősséget az előbbieket irányában. Ezzel magyarázta, hogy a büntető eljárásban nem egy, hanem két *jury* is mérlegelte az ügyet, a vád- és a kisesküdtszék. Szignifikáns különbség volt a két eljárási típus között, hogy míg a polgári perben az alperesnek, mondhatni, azonnal kellett válaszolnia a felperes által felhozott kérdésekre és tényekre, addig a büntetőeljárásban, annak megindítása után, a jog beillesztett egy komoly vizsgálati szakaszt, éspedig a *vádesküdtszéket*, amit Day – több kortársától eltérően – könyörületesen, az állami vádhatósággal szembeni garanciális intézménynek tartott. A közpolitika veszélyeit is elhárulni látta a népből vett s oda visszatérő vádesküdtszék által: „ezért a politikai feszültség és viták korában, mint amilyenben sajnálatosan most [1798-ban] élünk, ez az intézmény csodálatra méltóan alkalmas az alattvaló oltalmazására a vádhatóság ha-

¹⁷ GERALD O'CARROLL (ed.): *Robert Day (1746–1841): The Diaries and the Addresses to Grand Juries, 1793–1829*. Polymath Press, Tralee, 2004. xxxiii–xiv. pp.

¹⁸ O'CARROLL 2004, 45–46. pp.

talmával szemben. [...] Az állam érdeke talán visszaélészerűen érvényesülhet, de a nép szabadon jár el”¹⁹

A sajtószabadság fontosságát méltatva, utalt az esküdszék hatáskörét kiterjesztő 1792. évi sajtóvétségi törvényre is, illetve arra, hogy azóta a *jury*-k politikai befolyástól mentesen, végérvényesen dönthettek a libellus-vitákban. Day találóan állapította meg, miszerint ezáltal – bizonyos szempontból – az esküdszékre is illett a Magna Charta korából származó halhatatlan mondás: „Nem engedjük Anglia jogát háborgatni!”²⁰ (Csak az volt a parányi szépséghiba, hogy mindezt egy dublini bíróságon ajánlotta az ír esküdtek figyelmébe 1798-ban, éppen az írországi nagy felkelés évében...) ²¹

3. *Thomas Erskine*

Talán szokatlan ekként fogalmazni, de Thomas Erskine (1750–1823) az angol esküdszéki tárgyalások valódi „fenegyereke” volt egy gyorsan változó világban, akkor, amikor a *jury* éppen az aranykorát élte a szigetországban. Jelentős szerepe volt az 1792. évi „libel-törvény” Parlament általi elfogadásában.²² Életének leghíresebb ügye azonban mégis Caroline királynéjé volt 1820-ban, amikor mint királyi koronaügyész ő képviselte a vádat abban a koholt hűtlenségi perben, amelyben IV. György VIII. Henrik módszerét alkalmazva törekedett megszüntetni a fennálló házasságát. Azonban Erskine ejtette a vádat, amikor a Lordok Háza előtti tárgyalás során belátta, hogy alaptalan.

Szakmai pályafutását nagyrészt a Parlamentben és a bíróságokon töltötte. Kitűnő szónok volt, liberális politikus, majd lordkancellár, de elsősorban éles elméjű, lelkiismeretes jogász, az esküdszék intézményét a saját korában aligha ismerte nála jobban bárki. A következő 1784. évi jogeseten keresztül mutatjuk be az ahhoz való gyakorlati viszonyát.

Az ügy eredetileg Wrexham törvényszéke elé tartozott, de végül a központi felsőbb bíróság, a *Court of King’s Bench* elé került,²³ ahol egy Buller nevű bíró elnökölt a tárgyaláson, és egy, a minden felnőtt korú férfi választójogáért síkra szálló pamflet kiadása miatt folyt. Mindez még a francia forradalom előtt és közvetlenül az amerikai függetlenségi háború után történt, amikor az ilyen jellegű politikai követelés teljesen reménytelennek, illetve ellenségesnek számított, mi több: a közvádoló azt mondta: „ha [a szerző, Dr. William Shipley] maga is elhiszi mindezt, akkor félkegyelmű; ha nem, akkor egy becstelen ember”. Erskine azonban úgy látta, hogy a vádlott által kiadott mű nem sértette Nagy-Britannia tekintélyét, s nem irányult a király, III. György vagy a kormány ellen sem. A vádlott ráadásul klerikus, St. Asaph esperese volt. A jogi vita itt is abban csúcsosodott ki, miszerint az esküdtek eldönthetik-e azt, hogy a *mű tartalma* sértés-e az állam alkotmányára nézve, vagy csak arról határozhatnak, hogy a pamfletet ki adta ki, s a többi a bíró döntésére van-e bízva?²⁴

¹⁹ O’CARROLL 2004, 46–47. pp.

²⁰ O’CARROLL 2004, 51. p.

²¹ JOHN HOSTETTLER: *At the Mercy of the State: a Study in Judicial Tyranny*. Chichester, 1998. 143–151. pp.

²² BARSÍ JÓZSEF: *A sajtó- és nyilatkozási szabadság története Angliában, 1760–1860*. (1. rész) In: Budapesti Szemle. 1865:4. szám. 579–602. pp.

²³ A. T. CARTER: *A History of the English Courts*. London, 1944. 49–58. pp.

²⁴ JOHN HOSTETTLER: *Thomas Erskine and the Trial by Jury*. Chichester, 1996. 43–47. pp.

Maga Erskine mint ügyvéd azonosulni tudott a vádlott hazafiságával, midőn az esperes az állampolgárokat megillető egyik lényeges jog természetéről értekezett, egyszersmind nagy híve volt a sajtószabadságnak is, ezért az esküdteket figyelmeztette arra, hogy az elnöklő bírónak a bűnösségre irányuló egyértelmű utalásai ellenére lelkiismeretesen kellett döntenüök. A szerepük lényegét ekként foglalta szavakba: „a nép kezébe helyezett büntető bíráskodás a szabadság alapja. Amíg ez fennáll, addig nem lehet szó zsarnokságról, mert a nép nem fog végrehajtani zsarnoki törvényeket önmagával szemben”. Ugyanakkor Buller kijelentette, hogy az írás kétségtelenül *libellus* volt, és csak azt a kérdést intézte az esküdtekhez: bizonyítva látják-e, miszerint az inkriminált művet a vádlott jelentette meg?

Az esküdtszék főlórai tanácskozás után úgy ítélte, hogy a vádlott *csak* a kiadásban volt vétkes. Azonban ekkor vita keletkezett a „csak” szó értelmezéséről. A bíró szerint a *jury* döntésében a „csak” szónak nem volt helye, mert egyedül a kiadás kérdésében határozhatott. Erskine viszont úgy vélte, e szó arra utalt, hogy a pamfletet a vádlott publikálta – amit egyébként nem is tagadott –, de más felróható cselekmény, vagyis az állam megsértése nem forgott fenn. Az esküdtek főnöke is ez utóbbi nézetet erősítette meg, amikor rákérdeztek, de a bíró kitartott amellett, hogy a „csak” szót ki kell hagyni a verdiktéből. Erskine szerint ekkor a határozat tartalma megváltozott volna, s nem azt jelentette, amit eredetileg a laikusok szántak neki. Az esküdtek főnöke ugyanígy nyilatkozott: csak a pamflet kiadása felől döntöttek igennel, egyébként nem határoztak úgy, hogy az *tartalmilag* sajtóvétség lett volna. A *jury* ezután visszavonta a vitatott verdiketet s egy újat hozott, amelyben már *expressis verbis* ekként fogalmazott: a vádlott „vétkes a megjelentetésben, de arról, hogy a mű sajtóvétség-e vagy sem, nem döntöttünk”. Ezután a bíró bűnösnek mondta ki a terheltet minden vádpontban.

Erskine kérelmet terjesztett elő arra nézve, hogy a *King’s Bench* helyezze hatályon kívül az ítéletet, és rendeljen el új tárgyalást, mivel a bíró téves utasítást adott az esküdteknek. Nagyívű indokolást terjesztett elő, amivel a fiatal ügyvéd felhívta magára a szakma és a politika figyelmét. Bár a királyi tábla nem hatálytalanította az ítéletet – a *common law* alapján nem is igazán tehette volna meg –, az egyik bíróját mégis sikerült Erskine-nek a maga oldalára állítania, mondván: az esküdtszék a bírói utasítás ellenére legalább jelezhetette a verdiktben, ha úgy látta, hogy valójában nem történt sajtóvétség. Ugyanakkor a vádlott ellen további intézkedést mégsem tettek, mert végül a bíróság perttechnikailag magát a vádat minősítette alaki hibásnak, így az eljárást megszüntette.²⁵

Erskine-t az utókor a politikai közszabadság egyik legjelentősebb bajnokának tartja Angliában, egyben zseniális jogásznak, aki meg tudta értetni magát az esküdtekkel, vagyis a néppel, és meg tudta értetni nézeteit a politikai ellenfeleivel is. Tudatában volt annak, milyen verbális és egyéb eszközök szükségesek a jogász szaktudás mellett ahhoz, hogy kedvező hatást gyakoroljon a laikus közönségre. Allítólag a tárgyalások előtti estén mindig bement az aktuális bíróság tárgyalótermébe megtekinteni, hova kell állnia, fordulnia, hogy ügyvédként a legjobban tudjon érvényesülni. Tartott akár hétórás beszédet is az esküdteknek, amelyben részletesen megvizsgálta mind a perbeli tényeket, mind a jogintézményeket.²⁶ Elismertségének bizonyítéka, hogy például a preromantikus költő,

²⁵ HOSTETTLER 1996, 47–52. pp.

²⁶ HOSTETTLER 1996, 233–236. pp. JOHN HOSTETTLER: *Champions of the Rule of Law*. Waterside Press, 2011. 99–100. pp., 114–115. pp.

William Coleridge verset írt róla a *Kiemelkedő kortársak* című ciklusában,²⁷ olyan híres férfiak „társaságában”, mint a politikus Edmund Burke, Joseph Paul LaFayette márki és az ifjabbik William Pitt, valamint a drámaíró, Richard Sheridan.

4. Henry Brougham

A 19. század eleji fiatal jogásznemzedék egyik skót kiválósága, Henry Brougham (1778–1868) abban az időszakban nevelkedett Edinburgh-ben, amikor az esküdtszék a fénykorát élte Angliában. Később Stephenhez és Erskine-hez hasonlóan egyszerre volt tárgyalótermi jogász és elismerésre méltó karriert befutott, bátor Wigh-politikus. A már említett ügyben, Caroline királyné perében, ő állt szemben a királyt támogatókkal a Lordok Háza bíróságán, s elérte, hogy a koronaügyész Erskine ejtse az alaptalan hűtlenségi – házasságtörésről szóló – vádat.²⁸ Reformjainak lényegét 1828-ban fejtette ki élete talán legnagyobb beszédében a Községek Házában. Ezután, 1830-ban eljutott a lordkancellári méltóságig, hogy majd jelentős szerepet vállalhasson az 1832. évi törvénykezési reformok előkészítésében, azonban a *Local Courts Bill*-t mégsem sikerült elfogadtatnia a Lordok Házával, de 1834-ben az ő kezdeményezésére alakult át a londoni híres Központi Büntető Bíróság a mai formájára. 1845-ben – állítólag – egyszer azzal dicsekedett, hogy az angol jogrendszer hibáiról 1828-ban mondott nagy beszédében előadott 62 defektusból 56 szűnt meg addigra – ezzel bizonyítva éles lényeglátását. Brougham ügyvédi pályafutása is a parlamenti és a bírósági ülészekhez igazodott. Amikor a törvényhozás összeült Londonban, akkor politizált, amikor pedig az utazóbírák az évnyegyenkénti törvénykezési ciklusokat tartották, járta a királyság bíróságait. Szakmai sikereivel hívta fel magára a figyelmet, hogy végül elismert jogászpolitikus és – noha nem volt született főnemes – *peer* (Brougham és Vaux bárója) válhasson belőle.²⁹

Az 1828. esztendő – különösen a tavaszi törvénykezési intervallumban (*spring assizes*) – minden kétséget kizáróan bizonyította azt is, hogy a monarchia egyik legjobb tárgyalótermi jogásza volt. A yorki királyi bíróságon két ügyben is nagy sikerrel szerepelt, ekkor írta róla az egyik napilap: „a támogató verdiktek elnyerésében kiemelkedő érdeme volt, a beszédei mesteri példái a jó szerkesztésnek, bővelkedtek változatos tényadatokban, széles látókörben, ötletes és szatirikus humorban, és hatékonyan segítették elő az ügyfelei érdekeit”. Mindez azért is volt figyelemre méltó, mert egyébként a szóban lévő s igen eltérő jellegű ügyek – egy gazdasági kártérítési és egy rágalalmazási per – csak csekély mértékben keltették fel eredetileg a szakmai érdeklődését. A szintén elismert ügyvéd, James Scarlett lett volna mindkettőben az ellenfele a tárgyaláson, de jobbnak látta a kártérítési per után, ha átadja másnak a képviselőt, mert nem akarta magát ismét megmérteni a kitűnő formában lévő Brougham-mal szemben.³⁰

²⁷ A „To The Hon. Mr. Erskine” című szonett a *Morning Chronicle* 1794. december 1-jei számában jelent meg először, miután Erskine sikeresen védett három radikális politikust felségsértési ügyekben. A vers a *Sonnets on Eminent Contemporaries* részévé vált, amelyben Coleridge összesen tizenkét személyről írt költői méltatást.

²⁸ CARTER 1944, 61–64. pp. Eberhard P. DEUTSCH: *The Trial of Queen Caroline*. In: *American Bar Association Journal*. December 1971, Vol. 57, No. 12. 1201–1208. pp.

²⁹ TROWBRIDGE H. FORD: *Henry Brougham and His World: a Biography*. Chichester, 1995. 507. p.

³⁰ FORD 1995, 460–461. pp.

Míg Brougham egyfelől láthatóan kedvelte a *Nisi prius* gyakorlatát,³¹ amit szívesen használt a *common law* felsőbbíróságokon is, a törvénykezési reformok parlamenti vitájában – egy Skóciának szánt javaslat hatásra és Bentham nézeteihez hasonlóan – olyan közép fokú *polgári bíróságok* felállítását is javaslatba hozta, amelyek esküdtzések nélkül ítétek volna. Ennek célja a *King’s Bench* és általában a felsőbbíróságok tehermentesítése, a mintája pedig a skóciai sherifek hivatalnokbírósága volt. Bátor taktikaként nem egyszer alkalmazta a skót törvényekre és bírói gyakorlatra való utalást. Emellett támogatta Robert Peelt a halálbüntetés abolíciójában, amit együtt sikerre is vittek, valamint a büntetőjog kodifikációját, ami azonban az életében nem valósult meg. Bár számos funkcióban szolgált éveit során, és ezért jól ismerte az angol alkotmány minden jogintézményét, összességében mégis úgy vélte: az alkotmányosság megőrzésének a leghatásosabb eszköze az volt, ha kiütköztek tizenkét embert az esküdtek emelvényére.³²

A pályája derekán járó Brougham e szavakkal emlékezett vissza Erskine-re az 1792. évi *libel-törvényt* kiváltó egyik monstre ügygel összefüggésben: „ez a kifinomult ügyvéd olyan volt, mintha egyszerre tudott volna életre kelteni több különböző karaktert: a peres fél jogtanácsosát és képviselőjét, de egyúttal önmagát is, mintha saját maga lenne a fél; amikor a törvényszékhez szólt, ismert minden érzést és gondolatot, ami a bírónak vagy az esküdteké volt; s amikor kikérdezett egy tanút, hogy a legsegítőkészebb módon kihúzza belőle mindazt, amit tudott, vagy ellenkezőleg, hogy összetörjön és megkérdőjelezzen mindent, amit az mondott, úgy tűnt, mintha bele látna az illető személy elméjébe, s tudatában lenne mindennek, ami a fejében zajlik.”³³

Ugyanez a megállapítás teljesen igaz volt Lord Brougham-ra is, akit a habitusában és a tehetségében – a kortárs magyar szabadelvű jogászpölitikusok közül – Szilágyi Dezsőhöz lehet a leginkább hasonlítani.³⁴

5. James Fitzjames Stephen

Szintén nagy tekintélyű brit jogász, kodifikátor és jogpölitikus volt Sir James Fitzjames Stephen (1829–1894), akit még India kormányzótanácsába is kineveztek az igazságügyért felelős tagnak néhány évre. Ő elsősorban azonban bírónak és professzornak tartotta

³¹ Még I. Edward rendelte el, hogy azon keresetek (*writs*) alapján, melyek elbírálása eredendően a westminsteri központi bíróságokra (*Court of King’s Bench, Exchequer, Common Pleas*) tartozott, az érintett felek Londonba történő idézésekor jelöljenek meg egy időpontot és helyet a felperes lakóhelye szerinti megyében is, hogy először ott hallgassa meg a bírónak az ügyet rendszerint még azelőtt, hogy a felek a fővárosba utaznának. Ha a megyében folytatott eljárás eredményes volt, nem kellett azt a központi bíróságon is napirendre tűzni. Az utazóbírák tehát a körútjuk során *annak előtte* (*Nisi prius*) döntötték el részben vagy egészben a jogvitát, hogy a Westminsterbe való idézés hatálya beállt volna; innen ered a pertípus klasszikus elnevezése: *Nisi prius*, ami egészen a 20. század közepéig létezett. CARTER 1944, 59–60. pp. S. F. C. MILSOM: *Historical Foundations of the Common Law*. Oxford, 1981. 31. p., 49. p. BASIL NIELD: *Farewell to the Assizes: The Sixty-one Towns*. London, 1972. 2–3. pp.

³² FORD 1995, 468. p., 490–491. pp. JOHN H. BAKER: *An Introduction to English Legal History*. Oxford, 2007. 215–216. pp., 219. p.

³³ HOSTETTLER 1996, 104. p.

³⁴ ANTAL TAMÁS: *A 19. századi brit laikus bíráskodás magyar szemmel: Szilágyi Dezső az angol esküdtzékéről*. In: *Acta Juridica et Politica* Szeged. Tom. LXXVII. [LXXVIII.] = Ünnepi kötet Dr. Tóth Károly címzetes egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szerk.: Tóth Judit. Szeged, 2015. 339–353. pp.

magát, így számos irodalmi munkát alkotott elméleti és gyakorlati nézeteiről, e tekintetben különösen a büntetőjog, a modern állameszmék, illetve a brit birodalmi (gyarmati) politikák álltak hozzá közel. Bár tudományos munkássága középpontjában az anyagi büntetőjog állott, melynek kodifikációjáért többször síkra szállt, ítélő bíróként jól ismer- te az eljárásjogi kihívásokat is.

Az esküdtzéki eljárások közül tehát a bűnvádiakat vizsgálta, gyakran történelmi kontextusba helyezve az intézményeket és a konkrét pereket. A nézete szerint az *ártatlanság vélelme* a valóságban nem meggyőző intézmény, mivel az Old Bailey bírójaként úgy találta: „a megvádolt emberek összességében többé-kevésbé bűnösök” voltak. A felségsértési ügyekkel kapcsolatban például elismerte, hogy ezek ugyan a kormány védekező (másik oldalról inkább támadó) mechanizmusaiként is működtek a gyakorlatban, de ha nem is mindig követték el a vádlottak a per tárgyává tett hűtlen magatartást, valamilyen hasonlóan rendszerint vétkesek voltak.³⁵

Amikor egy terheltet az ítélő esküdtzék döntése elé bocsátottak, a bíró felhívta a tagjai figyelmét arra, hogy az első kötelezettségük abból kiindulni, miszerint a vádlott ártatlan mindaddig, amíg a bűnösségét be nem bizonyítják, vagyis amíg valamennyi kétség erre nézve el nem oszlik. Ezt azonban Stephen álszentségnek tartotta, noha modern elv, mert nem egyezett Anglia ősi jogának lényegével, ugyanis a vádesküdtzék, amely nélkül akkor még nem folyhatott büntetőeljárás, éppen abban fejtette ki a tevékenységét, hogy a huszonhárom tagjából legalább tizenkettő kifejezetten azt nyilatkozta eskü alatt: a vádlott őszertűnk bűnös. Igaz, ebben az eljárási szakaszban elég volt többségi döntést hozni, s nem kellett mindenáron egyhangúságra törekedni. Még azt a kérdést is feltette: mi szükség egyáltalán a további tárgyalásra? Ugyanakkor tökéletesen tudta, hogy ez egy eltúlzott álláspont volt, hiszen a vádesküdtzék csak a vádló érveit hallgatta meg, így nem állt rendelkezésére minden releváns adat; csak a *prima facie*, vagyis az alaki megengedhetőség kérdésében kellett döntenie. Az értelme abban rejlett – hasonlóan a kontinentális országokban akkor bevett, francia eredetű vádtañácshoz –, hogy az alaptalan vagy ingatag vádtól megkímélje mind a terheltet, mind a bíróságot, ideértve az erkölcsi megpróbáltatást s a várhatóan felesleges költségeket egyaránt.³⁶

Valójában Stephen a két esküdtzék egyidejű alkalmazását opponálta s a *vádesküdtzék*et bírálta inkább, ahogy rajta kívül számosan szintén megkérdőjelezték a létjogosultságát a 19. században. Leginkább a következő érveket hangoztatták: a vádlott, ha vizsgálati fogságban tartották, nem készülhetett fel megfelelően a védekezésre, mivel a vádirat pontos tartalmával a vádesküdtzék döntéséig nem volt tisztában, s így nem ismerhette meg időben az ellene felhozott bizonyítékokat sem (ideértve a tanúvallomásokat, az okirati bizonyítási eszközöket is), illetve a védővel történő érintkezése a tárgyalás előtt és ezáltal az indítványtételi joga *de facto* szintén korlátozott, ha nem teljesen kizárt volt. Bár e kifogások eredendően a 18. századi gyakorlatra vonatkoztak, Stephen még a maga korában is fennállónak tekintette azokat: a 23 tagú *jury* előtt „bárki megvádolhat bárki mást a háta mögött minden figyelmeztetés nélkül, csaknem bármilyen bűncselekménnyel kapcsolatban”. E rendszer elszemélytelenítette a közvédat, mivel így nem a nyomozó- vagy a vádat emelő hatóság egy tagja, hanem a nagyesküdtzék volt a

³⁵ JOHN HOSTETTLER: *Politics and Law in the Life of Sir James Fitzjames Stephen*. Chichester, 1995. 205–206. pp.

³⁶ HOSTETTLER 1995, 206–207. pp.

formális vádló, maga a vádirat benyújtása pedig titokban volt tartható, míg a szóban lévő esküdtek nem döntöttek annak az elfogadásáról. Mindezt zsarnoki és minősíthetetlen eljárásnak tekintette. Megemlítendő ugyanis, hogy a bizonyítási szabályokban a 19. század első felében – a *Habeas corpus* ellenére³⁷ – is voltak súlyos garanciális hiányok, mert a fogva lévő vádlott a tárgyalás előtt valóban nem láthatta a vád tanúinak vallomásait, amit 1824-ben azzal magyarázott egy ügyész, miszerint ha ellenkező módon lenne, akkor a terhelt mindent előre tudhatna a vád eszközeiről.³⁸

Benthammel ellentétben Stephen nem kívánta az esküdtszéket valamilyen ülnöki rendszerrel felváltani, és az ítéző esküdtek egyhangú döntésének fenntartását is elfogadta. Jól látta, hogy a 19. századi esküdtek is lényegesen megkönnyítették a királyi bírák helyzetét, ekkor azért, mert a *morális felelősség* jelentős részét a verdikt által akarva-akaratlan átvállalták, így közreműködtek a hivatásos bírák tekintélyének megőrzésében. Bíróvá történt kinevezése után szerette egyértelműen irányítani őket a tárgyalóteremben a verdikt tartalmát illetően. Ebből következően sokáig ellenezte egy olyan büntető fellebbviteli bíróság létesítését, amely felülbírálhatta volna az esküdtbíráskodás döntését, legfeljebb egy oly fórum létrehozását tudta támogatni, amelyben az alapügyben eljáró bíró, egy másik bíró és az igazságügyi államtitkár kivételesen megvizsgálhatta a jogerős ítéletet, ha új tényadat merült fel vagy jogi hibára derült fény. Ez lényegében hasonlatos lett volna ahhoz, amit a magyar Bünvádi perrendtartás (1896) a törvényesség érdekében emelt jogorvoslatnak tekintett. A pályája végén – bizonyára az ítélező gyakorlatának hatására – azonban módosította az álláspontját, s úgy vélte, a fennálló rendszer alapvető hibái az esküdtszék természetéből eredtek, így nem lehetett azokat a *jury* reformja nélkül megoldani. Mindenesetre a törvénytervezete, az ún. *Digest of the Law of Evidence*, már erre is tekintettel lett volna, azonban végül nem fogadta el a Parlament, viszont kézikönyvként 1876-tól több kiadást is megélt.³⁹

Utószó

Az évszázad második felében az esküdtszék intézményének társadalmi presztízse még általában magas volt szerte Európában,⁴⁰ miközben Angliában a hatáskörét már számos törvény egyre szűkebbre vonta 1848-tól kezdődően.⁴¹ A nagy tárgyi súlyú büntető, valamint a sajtóvétségi és rágalmozási polgári perekben a *rendes jury*-k ítélték a 19. szá-

³⁷ BAKER 2007, 146–147. pp., 472–474. pp., 552–553. pp. CLIVE EMSLEY: *Crime, Police, and Penal Policy: European Experiences 1750–1940*. Oxford, 2007. 25–27. pp., 92–93. pp. PAUL HALLIDAY: *11,000 Prisoners: Habeas corpus, 1500–1800*. In: *Judges and Judging in the History of the Common Law and Civil Law*. Editors: Paul Brand, Joshua Getzler. Cambridge, 2012. 259–276. pp.

³⁸ HOSTETTLER 1995, 208–209. pp.

³⁹ HOSTETTLER 1995, 67–68. pp. Lásd még: PHIL HANDLER: *Judges and the criminal law in England 1808–61*. In: *Judges and Judging in the History of the Common Law and Civil Law*. Editors: Paul Brand, Joshua Getzler. Cambridge, 2012. 138–156. pp., különösen: 153–156. pp.

⁴⁰ RÉSŐ ENSEL SÁNDOR: *Az esküdtszék Magyarországon*. Pest, 1867. (A címmel ellentétben Réső európai körképet adott az esküdtszék intézményeiről, ami talán a legrészletesebb, magyar nyelven írt elemzés volt a maga idejében.)

⁴¹ ANTAL TAMÁS: *Az angol esküdtszék változásai a legújabb korban*. In: *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor oktatói pályafutásának 50. jubileumára*. Studia sollemnia scientiarum politico-cameralium. Szerk.: Kis Norbert, Peres Zsuzsanna. Budapest, 2017. 11–18. pp.

zad végén is a szigetországban, azonban a velük szembeni egyre több szakmai kritika megingatni látszott a jövőjüket, ugyanakkor a magánjogi *special jury*-k többnyire megelégedéssel működtek. Végül is azt lehet mondani, hogy a tradíciók megőrzése s a felgyorsult fejlődés és jogélet miatti észszerű változtatások elfogadása egyaránt jellemezte a viktoriánus kor jogászáinak és a *jurisdictio*ba bevont laikusainak a szellemiségét. Az aranykor vívmányait így törekedtek megőrizni.

A magyar jogtörténet számára azért jelentősek a bemutatott jogászok, mert ők voltak a mintaadó kortársaik ama hazai szerzőknek, akik az esküdtszék bevezetése mellett tettek lándzsát a reformkorban és a dualizmus kezdetén (pl. Somogyi Antal, Darvay Ferenc, Szemere Bertalan, Pulszky Ferenc, Vay Dániel, Deák Ferenc, Bezerédj István, Eötvös József, Horvát Boldizsár, Pfendeszak Károly, Résző Ensel Sándor és a már említett Szilágyi Dezső).⁴²

TAMÁS ANTAL

TRIAL BY JURY AND SOME OUTSTANDING LAWYERS IN ENGLAND IN THE 19TH CENTURY

(Summary)

The author of the paper aims to present a brief summary of some outstanding English lawyers and reformers focusing the attention on their activities and professional opinions on jury matters in the golden age of the lay jurisdiction in modern Great Britain. Five excellent scholar and barrister gentlemen are mentioned: the well-known Jeremy Bentham, and the less-known Robert Day, Thomas Erskine, Henry Brougham, James Fitzjames Stephen.

Their carriers – both as practicing legal experts and lawmaker politicians – are remarkable, and give a parallel look-in to the merits and the problems of the jury behaviour of that time. One more circumstance makes them important for the Central European readers: they were the contemporaries of those Hungarian reformers who became the supporters of the adoption of the modernized jury system which was celebrated in all the liberal states of the continent in the second half of the 19th century.

⁴² ANTAL 2006, 177–181. pp. BOTH ÖDÖN: *Küzdelem az esküdttörvényszék bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1848. április 29-i esküdtszéki rendelet.* In: Uő.: *Reform és forradalom. Egybegyűjtött írások Magyarország alkotmány- és jogtörténetéből, 1790–1849.* Antal Tamás közreműködésével közreadja Ruszoly József. = A Pólay Elemér Alapítvány könyvtára, 26. Szeged, 2009. 83–131. pp.